

Ю. Грошевий, віце-президент АПрН
України, академік АПрН України

Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність

Конституція України вперше на конституційному рівні закріпила судову владу як рівноправну і самостійну поряд з двома іншими гілками влади — законодавчою і виконавчою (ст. 6).

Нові умови життя, становлення правової системи незалежної держави Україна обумовлюють і створення нових галузей права та законодавства. Цей об'єктивний процес знаходить своє відображення і в розвитку науки про судоустрій, цивільно-процесуальний, господарсько-процесуальний, адміністративно-процесуальний та кримінальний процес. Серед пріоритетних напрямів розвитку цих галузей єдиного національного права можна виділити декілька.

Перший напрям пов'язаний з переосмисленням ролі суду в процесі зміцнення національної державності, в охороні прав та законних інтересів громадян у період побудови правової держави.

Другий напрям стосується суті сучасних завдань, функцій та принципів судоустрою, процесуально-правового забезпечення верховенства закону в усіх процесуальних інститутах, відправлення правосуддя як основної функції суду, що забезпечує захист людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки як найвищої соціальної цінності, яка захищається Конституцією України. У ст. 3 Конституції України говориться, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

До третього напрямку розвитку зазначених галузей наукових правових знань можна віднести проблеми розробки таких форм процесуальної діяльності і відправлення правосуддя, які б у повному обсязі забезпечували охорону прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб, доступність правосуддя, справедливості і правомірності рішень, що приймаються судом.

Як четвертий напрям розвитку цих галузей науки слід було б виділити комплекс проблем, пов'язаних з процесуальним регулюванням механізму реалізації повноважень органів державної влади у сфері публічно-правових відносин, сфері протидії злочинності, боротьби з правопорушеннями.

В Україні визнаються права і свободи людини і громадянина згідно з загальноприйнятими принципами та нормами міжнародного права. Проголошено загальну рівність громадян перед законом і судом, кожному гарантований судовий захист його прав і свобод. Конституція України має найвищу юридичну силу, є законом прямої дії, і це закріплено в Основному Законі. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права, міжнародні договори України є складовою частиною її правової системи.

Визнання, дотримання, судовий захист прав і свобод людини і громадянина — обов'язок держави і є основною умовою консолідації суспільства та його стійкого розвитку.

Незалежність, ефективність судової системи ґрунтуються також на певних принципах, вироблених міжнародною практикою. Так, в Основних принципах незалежності судочинства Організації Об'єднаних Націй, Конвенції з прав людини та Рекомендаціях Комітету міністрів для країн-членів Європейської Ради щодо незалежності та ролі судів деталізуються принципи, на яких має ґрунтуватися судова система. Зазначені у цих положеннях ознаки сильної юридичної системи групують так: судді повинні бути незалежними; це означає, що їх рішення не підлягають ніякому перегляду, крім спеціальних судових процедур, передбачених законом, а суддям гарантується перебування на посаді до досягнення певного віку або до закінчення встановленого строку перебування на посаді; судді повинні мати достатні повноваження для виконання своїх обов'язків, здійснювати правосуддя і судочинство; суддя повинен приймати рішення без будь-яких прямих або непрямих обмежень, впливу, тиску, погроз чи втручань; судді не зобов'язані доповідати про обставини справи особам, які не мають відношення до судочинства; судді повинні робити фактичні висновки з наявних доказів, додержуватися процедури ведення засідання й заслуховування свідків, правильно застосовувати закон і виносити остаточне рішення; справу не можна відкликати від певного судді, не маючи на те достатніх підстав, таких, як хвороба або

конфлікт інтересів; розподіл справ між суддями не повинен відбуватися за бажанням осіб, які можуть бути заінтересованими у вирішенні справи; критеріями призначення суддів мають бути висока кваліфікація, бездоганна репутація, відданість ідеалам правосуддя, а порядок добору суддів повинен бути чітко визначений; має існувати справедливий порядок розгляду дисциплінарних справ щодо суддів.

Судова влада — це вид влади. Державну владу здійснюють відповідні органи. Влада — це не тільки та чи інша установа, посадові особи, а й ті функції, які їй притаманні, виконання цих функцій, їх реалізація.

Одні сучасні дослідники судової влади, а їх більшість, визначають її як сукупність судів, що здійснюють правосуддя. Інші ототожнюють судову владу з методом її реалізації — правосуддям. Поняття «судова влада» і «правосуддя» є близькими, але не тотожними. Основу судової влади становить сукупність судових органів, наділених відповідними повноваженнями. Головним призначенням цих органів є розв'язання правових конфліктів: між людьми, людиною і державою, різними структурами держави. Суб'єктом судової влади є суд, наділений притаманними лише йому повноваженнями впливати на поведінку людей і соціальні процеси¹.

Правосуддя передбачає законодавче регулювання всього порядку діяльності суду шляхом встановлення процесуальної процедури, що гарантує права і свободи особи, законність і справедливість рішень суду.

А. Хеллер обґрунтовано стверджує, що вищою цінністю, яка виражає суть правосуддя, є свобода².

Важлива функція судової влади — здійснення правосуддя. Правосуддя — виключна компетенція судової влади. Крім здійснення правосуддя судова влада включає й низку інших повноважень, що належать їй та реалізуються нею.

Таким чином, судова влада — це надання спеціальним органам держави — судам — повноважень у вирішенні віднесених

¹ Див.: Судебная власть / Под ред. И. Л. Петрухина. — М., 2003. — С. 13–102; Сібільова Н. В. Судова влада в системі поділу влади // Питання боротьби зі злочинністю. — 2002. — Вип. 6. — С. 135–145.

² Див.: Хеллер А. Свобода как высшая идея // Российский бюллетень по правам человека. — 1994. — Вип. 2; див. також: Судебная власть / Под ред. И. Л. Петрухина. — С. 61 і далі.

до їх компетенції питань, що виникають у процесі застосування права, та реалізація цих повноважень шляхом конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального правосуддя з додержанням процесуальних форм, які створюють гарантію законності та справедливості рішень, що приймаються судами. У зв'язку з цим є спірним твердження І. Петрухіна, згідно з яким «поняття судочинства і правосуддя видаються тотожними»¹.

Інше розуміння терміна «судова влада» як суду чи системи судів також є правомірним, але вживається звичайно для визначення місця судів серед інших державних органів, при характеристиці устрою судової системи та основ її діяльності (див. розділ VIII Конституції України).

Судова влада як певна функція суду має низку основних ознак: це вид державної влади, вона здійснюється державними органами, виражає державну волю, її складають державно-владні повноваження; судова влада належить тільки судам — державним органам, що утворюються в установленому законом порядку, до складу суду, крім суддів, які діють на професійній основі, можуть входити представники народу, котрі тимчасово виконують функції з відправлення правосуддя.

З метою здійснення судово-правової реформи Верховна Рада України 22 квітня 1992 р. схвалила Концепцію судово-правової реформи в Україні, якою визначені основні принципи судово-правової реформи, порядок формування судової влади, реформування органів слідства, прокуратури, адвокатури, юстиції, соціальний захист суддів, фінансування і матеріально-технічне забезпечення діяльності судової влади та інші питання. У Концепції судово-правової реформи вперше в законодавчому порядку було зроблено спробу визначити поняття судової влади як системи незалежних судів, котрі в порядку, визначеному законом, здійснюють правосуддя. Суди, за Концепцією, одержували владні повноваження для відновлення порушеного права і справедливості.

У Концепції наголошувалось на необхідності формування незалежної судової влади шляхом ефективного розмежування повноважень усіх гілок державної влади та реалізації демократичних ідей правосуддя, вироблених світовою практикою і на-

¹ Судебная власть / Под ред. И. Л. Петрухина. — С. 24.

ую, а також було визначено основні принципи реформи: створення такого судочинства, яке максимально гарантувало б право на судовий захист, рівність громадян перед законом і судом, забезпечило б умови для дійсної змагальності та реалізації презумпції невинуватості, відповідність нормативних актів з питань діяльності судів і органів юстиції вимогам ратифікованих Україною міжнародних угод; радикальне реформування матеріального і процесуального законодавства, його деідеологізація і наповнення гуманістичним змістом; виключення з кримінального закону діянь, які, з огляду на зміни в суспільстві, не можуть визнаватися злочинами; реформування системи кримінальних покарань; диференціювання форм судочинства, зокрема, залежно від ступеня тяжкості злочину; розгляд окремих категорій судових справ судьями одноособово, а також колеґіями професійних суддів та судьями з розширеною колеґією судових засідателів; чітке визначення умов допустимості доказів; встановлення судового контролю за законністю й обґрунтованістю процесуальних рішень слідчих органів, які обмежують права громадян; перевірка законності й обґрунтованості судових рішень в апеляційному і касаційному порядку та за нововиявленими обставинами.

Винятковість судової влади виявляється через низку властивостей. По-перше, це означає, що жодний інший орган державної влади і управління не має права взяти на себе компетенцію судової влади. З цього випливає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124 Конституції України).

Концепція судово-правової реформи виходить з того, що втілення її цілей у законі та судовій практиці являтиме собою в той же час і реалізацію принципів Європейської конвенції про захист прав і основних свобод від 4 листопада 1950 р. (далі — Конвенція).

Конвенція багато в чому унікальна: це перший міжнародний інструмент захисту широкого діапазону цивільних та політичних прав, що встановлює механізм контролю за реалізацією цих прав у країнах-учасниках. Тому Конвенція справедливо розглядається як найбільш досконалий та ефективний міжнародний договір у галузі прав людини.

Згідно з преамбулою Конвенції серед основних елементів загальної спадщини європейських країн є верховенство права,

один з багатьох аспектів якого пов'язаний з роллю незалежних та неупереджених судів, що діють у межах правової системи. Ця роль знайшла відображення у ст. 6 Конвенції, де сформульовані принципи відправлення правосуддя, які забезпечують справедливий та публічний розгляд справи в розумні строки незалежним та неупередженим судом, створеним на основі закону.

Як відомо, ратифікуючи Конвенцію, держави беруть на себе подвійне зобов'язання: по-перше, вони повинні перешкоджати будь-яким порушенням прав і свобод, які захищаються Конвенцією; по-друге, вони повинні забезпечувати сумісність їх внутрішнього законодавства з Конвенцією, для чого в деяких випадках необхідно внести до законодавства і правозастосовної практики зміни.

Внаслідок ст. 6 Конвенції на державах-учасницях лежить обов'язок по створенню та забезпеченню функціонування інститутів, необхідних для правильного відправлення правосуддя, а також по прийняттю та втіленню законів, які гарантують неупереджений і справедливий характер самого судового розгляду. При цьому необхідно мати на увазі, що контрольні органи Ради Європи розглядають гарантоване ст. 6 Конвенції право на доступ до правосуддя і справедливий розгляд як одну з основних ознак будь-якого демократичного суспільства і на цій основі досить широко роз'яснюють викладені в зазначеній статті правила.

По ряду справ Європейський Суд з прав людини сформулював правову позицію, згідно з якою право на справедливе відправлення правосуддя посяде в демократичному суспільстві настільки важливе місце, що його обмежувальне тлумачення спричинить невідповідність меті та змісту Конвенції.

Хід та проміжні висновки проваджуваної в Україні судової реформи з усією наочністю свідчать про те, що приведення моделі окремих видів процесуальної діяльності у відповідність з європейськими правовими стандартами — досить складне завдання. Вирішення його неможливе без попереднього теоретичного і практичного дослідження комплексу правових явищ, що в цілому складають зміст категорії справедливості процесуальної форми, у тому числі і кримінально-процесуальної, коли вимогам справедливості повинні відповідати не тільки норми, що регулюють діяльність суду, але й норми досудового провадження по кримінальній справі.

В Україні активно продовжується судова реформа, концептуальні положення якої передбачають: створення незалежної судової влади, яка сприяє ефективному захисту прав і свобод людини і громадянина; відправлення правосуддя на засадах змагальності і рівності сторін, звільнення суду від виконання невластивих для нього функцій; участь громадян у здійсненні правосуддя; посилення судового контролю за правомірністю обмеження конституційних прав і свобод на досудових стадіях кримінального судочинства; розширення доступу громадян до правосуддя та забезпечення їх кваліфікованою юридичною допомогою.

Мета цієї реформи — утвердження на засадах Конституції України судової влади як головного гаранта прав і свобод громадян шляхом відновлення верховенства судової влади у правозахисній діяльності і поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають на території України.

Новели, внесені у 2001 р. в процесуальні кодекси, новий Закон України «Про судоустрій України», прийняті Цивільний, Господарський, Кримінальний кодекси значною мірою привели у відповідність з Конституцією України та міжнародними пактами законодавство про судоустрій, процесуальне законодавство. Головним підсумком так званої «малої судової реформи» є утвердження самостійної і незалежної судової влади в системі поділу влади. Вона повинна стати стабілізуючою силою в державі, здатною захищати права і свободи громадян, активно протидіяти правопорушенням. Громадянам, юридичним особам, громадським організаціям надано реальні можливості для захисту в суді своїх прав і законних інтересів, стандарти яких відповідають міжнародній практиці про права людини і громадянина.

Цими законами, зокрема, скасовано наглядний порядок перегляду судових рішень, а ініціювати перевірку правомірності судових рішень в апеляційній, касаційній інстанціях, а також у порядку виключного провадження (під час виявлення нових обставин) надано сторонам (у кримінальному процесі — як обвинуваченню, так і захисту).

До чинного КПК України внесено істотні зміни: обрання запобіжного заходу тримання під вартою і продовження строку тримання під вартою здійснюються тільки судом; до компетенції суду віднесено дачу попередньої санкції на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з джерел зв'язку; звільнен-

ня від кримінальної відповідальності з nereабілітуючих обставин; прокурору надається право в судовому розгляді внести постанову про зміну обвинувачення, правом внесення подання в апеляційну інстанцію наділяються тільки прокурори, що підтримують державне обвинувачення в суді, або прокурор, який затвердив обвинувальний висновок; заборона апеляційному чи касаційному суду скасовувати виправдувальний вирок лише через істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону.

Слід також зазначити і доповнення, що стосуються доказів (доказового права): джерелом доказів є і протоколи з відповідними додатками, складені уповноваженим органом за результатами оперативно-розшукових заходів; розширення імунітету свідків та деякі ін.

Принциповими є також зміна процедури попереднього розгляду кримінальної справи суддею; недопустимість порушення кримінальної справи судом щодо інших осіб; право потерпілого підтримувати обвинувачення при відмові прокурора в судовому засіданні від обвинувачення.

Не вказуючи на інші зміни і доповнення до процесуальних законів, зазначимо, що в результаті цих новацій у процесуальних законах більш послідовно і повно одержали своє вирішення питання, пов'язані з обмеженням «обвинувальних» повноважень суду, забезпеченням рівноправності сторін і як наслідок цього — встановлення змагальних начал в інстанційному перегляді вироків та інших рішень суду, розширення нормативної бази доказувань.

Вказані вище тенденції кримінально-процесуального законодавства повинні знайти свій подальший розвиток у новому КПК України, який у першому читанні розглянуто Верховною Радою України.

Ми не ставимо перед собою завдання зупинитися на усіх можливих новелах, які повинні бути відображені в цьому законі, та це й неможливо в межах статті. Тому розглянемо лише ті з них, які видаються найбільш принциповими.

1. Одним з основних положень, які повинні знайти своє втілення в новому КПК України, є ідея про розширення приватних засад у кримінальному процесі. Передумовою цього розширення є, з одного боку, принцип юридичної рівності, який передбачає рівність прав і свобод; рівність юридичних власти-

востей, у межах яких суб'єкти кримінально-процесуальних відносин здійснюють свою кримінально-процесуальну діяльність, а також їх рівність перед законом і судом¹, а з іншого — забезпечення реального впливу учасників кримінально-процесуальної діяльності на остаточне рішення по даній кримінальній справі, використання при цьому передбачених законом публічних засобів захисту.

Передусім має йтися про перегляд критеріїв, які визначають перелік справ приватного та приватно-публічного обвинувачення. Загальновідомо, що значна частина цих справ належить до сфери відносин між людьми. Тому видається, що необхідно віднести до справ зазначених вище категорій злочини, коли обвинувачений і потерпілий є членами однієї сім'ї, близькими родичами, за винятком тяжких та особливо тяжких злочинів. По цих же справах доцільно було б розширити дію інституту звільнення від кримінальної відповідальності з nereабілітуючих підстав (ст.ст. 45–47 КК України).

В Особливій частині КК України передбачені випадки спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, основи якого сформульовані у примітках по окремих складах злочину. В літературі досить ґрунтовно ці основи оцінюються як способи запобігання, припинення та розкриття тяжких злочинів, які можуть бути пов'язані одночасно з діяльним розкаянням, але можуть і не містити цього моменту. Більше того, деякі автори розглядають ці положення як принцип кримінального права, який містить нормативні приписи щодо стимулювання запобігання злочинам, їх суспільно небезпечним наслідкам, виправлення осіб, які вчинили ці злочини². Тому повинно йтися про розширення спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності, що міститимуть стимулюючі відновлювально-компенсаційні умови відшкодування матеріального збитку. До таких діянь доцільно віднести більшість складів злочинів, що включені до розділу VIII «Злочини проти довкілля» КК України, тобто має йтися про повне усунення усіх шкідливих наслідків, завданих природним ресурсам, з відновленням їх почат-

¹ Див.: Норми та стандарти Конвенції про захист прав і основних свобод людини. — К., 2002; Правові позиції Конституційного Суду України. — К., 2003. — С. 188–193.

² Див.: Філімонов В. Д. Принципы уголовного права. — М., 2002. — С. 131–137.

кового стану, зрозуміло, за відсутності тяжких наслідків. Можливо також, що по деяких складах злочину проти власності (розділ VI КК України) питання про порушення кримінальної справи повинно вирішуватися за волевиявленням власника.

2. У літературі обґрунтовано підкреслюється, що змагальність — це форма організації судочинства, якій притаманні чітке розмежування функцій обвинувачення, захисту та вирішення справи відповідно між прокурором (приватним обвинувачем), обвинуваченим (захисником) та судом (суддею); процесуальна рівність сторін обвинувачення та захисту; розгляд справи «шляхом полеміки сторін перед незалежним та неупередженим судом»¹.

Раніше ця формула містила правила про активність суду в дослідженні доказів, про право суду за своєю ініціативою витребувати будь-які докази. Зараз наведені положення ставляться під сумнів. Дискусійним є і питання про те, чи поширюється цей принцип на досудове провадження по кримінальній справі².

Що стосується досудового провадження, то, безумовно, елементи принципу змагальності, який повною мірою діє під час судового розгляду, притаманні і стадії судового слідства. Ці елементи полягають, насамперед, у гарантіях дотримання прав обвинуваченого, підозрюваного та потерпілого під час провадження з їх участю різних слідчих та інших процесуальних дій. Найчастіше чинний КПК України зазнавав змін саме щодо можливості обвинуваченого та потерпілого користуватися послугами захисника, щодо посилення можливостей обвинуваченого, підозрюваного та потерпілого по оскарженню дій і рішень слідчого та прокурора у разі порушення принципу їх особистої недоторканності та недоторканності їх житла, відносно обмеження прав прокурора обирати вид запобіжного заходу тримання під вартою та подовжувати строки тримання під вартою, видавати санкцію на обшук житла або іншого володіння особи,

¹ Судебна власть / Под ред. И. Л. Петрухина. — С. 258. С. Шестаковой детально розглянуті поняття і сутність змагальності та її нормативний зміст (див.: Шестакова С. Д. Состязательность уголовного процесса. — СПб., 2001).

² Див.: *Маляренко В. Т.* Про змагальність сторін у кримінальному судочинстві та становище суду // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. — 2003. — № 2. — С. 3–4; *Півненко В. П., Мірошніченко Є. О.* Впровадження конституційних принципів змагальності та рівності сторін на стадії досудового слідства: проблеми і шляхи їх вирішення // Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 2 (36). — С. 48–51.

накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку та для посилення інших елементів змагальності, обумовлених поділом функцій обвинувачення і захисту на даній процесуальній стадії. Велику роль в утвердженні принципу змагальності в досудовому провадженні відіграє Конституційний Суд України¹.

В обставинах суб'єктивного порядку, що обумовлюють обвинувальний ухил суду, необхідно бачити й більш глибокі причини, які мають об'єктивний характер. Той факт, що в кримінальному процесі існує проблема обвинувального, а не виправдувального характеру, певною мірою пояснюється і спрямованістю діяльності органів слідства та суду. В свою чергу, така спрямованість обумовлюється тим, що «...сама процесуальна конструкція, втілена у чинному законодавстві, являє собою спосіб закріплення цілком визначеної — обвинувальної концепції судочинства»². Чинне кримінально-процесуальне законодавство побудовано таким чином, що його дотримання не може не сформувати у судді обвинувального ухилу до початку розгляду справи по суті. Норми КПК виступають у ролі психогенного чинника, що детермінує у суду (ще до виявлення всіх обставин у процесі змагання сторін) формування певної позиції, думки, точки зору, тобто оцінювальної установки. Тому абсолютно праві ті процесуалісти, які вважають, що «змагальність провадження у суді повинна бути забезпечена не закликами до об'єктивності суддів, а послідовним удосконаленням законодавства»³.

Для усунення цих явищ доцільно ввести слідчого суддю, який би розглядав скарги по рішеннях слідчого, вирішував питання обрання запобіжного заходу тримання під вартою та продовження строків тримання під вартою, санкціонував обшук житла або іншого володіння особи, накладання арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, вирішував питання, пов'язані з перевіркою правомірності обмеження прав громадян під час досудового слідства. На слідчого суддю можна було б покласти обов'язки з підготовчих до суду дій та внесення справи на судове засідання.

¹ Див., напр.: Правові позиції Конституційного Суду України. — С. 188–193.

² Карнизова Л. М. Суд присяжных в России: инерция юридического сознания и проблемы реформирования // Государство и право. — 1997. — № 10. — С. 53.

³ Морщакова Т. Г. Судебная реформа. Сборник обзоров. — М, 1990. — С. 36.

Слідчі судді повинні скласти окрему гілку судової системи і не входити до складу суду загальної юрисдикції.

Що стосується ініціативи суду під час судового розгляду по витребуванню нових джерел доказів, то це його право доцільно поставити під контроль сторін. Інакше кажучи, це питання повинно обов'язково обговорюватися сторонами.

3. Одним з дискусійних положень теорії доказів у кримінальному процесі є питання щодо доказового значення так званих «правових» експертиз¹. Відразу зазначимо, що в деяких країнах це питання відносно лише цивільного процесу вирішується позитивно. Так, ст. 293 ЦПК ФРН допускає призначення експертизи у випадках відсутності у суду достатніх знань з певної галузі права.

Під час вирішення цього питання слід виходити з того очевидного положення, що тенденції розвитку галузей права і законодавства свідчать про відставання професійної підготовки суддів. Це «відставання» значною мірою може бути усунуте шляхом спеціалізації суддів, що передбачено ст. 125 Конституції України та Законом «Про судоустрій України».

По суті «правова експертиза» являє собою доктринальне тлумачення тих чи інших норм права, окремих правових інститутів, тобто є одним з видів правових знань, на основі яких підлягають оцінці фактичні обставини кримінальної справи.

Як показало дослідження практики, судді надають доказового значення результатам висновку цього доктринального тлумачення, причому під експертизою у даному випадку розуміються різні за своїм характером висновки спеціалістів у галузі права.

По-перше, правовою експертизою називають випадки звернення слідчих та суддів до спеціалістів-науковців у галузі кримінального та кримінально-процесуального права у складних випадках кваліфікації діяння. Результатом таких досліджень є висновки вчених по конкретній справі. По-друге, нею називають звернення з метою правильної кваліфікації діяння до спеціалістів у галузі цивільного, податкового та фінансового пра-

¹ Див.: Яни Г. «Правова» експертиза в уголовном деле // Законность. – 2001. – № 9. – С. 24; Содуро Л. В. Неофициальное толкование норм права. – М., 2000. – С. 42; Романюк Б. Призначення судової експертизи на досудовому слідстві: деякі проблемні питання // Право України. – 2003. – № 3.

ва за роз'ясненнями. По-третє, до подібного роду експертиз належать випадки, коли перед експертом ставляться питання про відповідність діянь осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, правилам, закріпленим у нормах права.

Не заглиблюючись у деталі обговорення цієї проблеми, зазначимо, що висновки спеціалістів у галузі права про тлумачення тих чи інших норм, які повинні застосовуватися у кримінальній справі, не можуть бути віднесені до судової експертизи в розумінні ст. 75 КПК України, а є різновидом участі у справі спеціаліста, оскільки в основі прийняття рішення по справі повинні лежати власні правові знання суду, який приймає це рішення. Інакше кажучи, подібного роду висновки мають орієнтувальний характер і не можуть оцінюватися слідчим, прокурором, судьями з точки зору їх достовірності для встановлення ознак складу злочину. В іншому випадку необхідно було б визнати, що оцінку тих чи інших фактичних даних в їх правовому значенні проводить не слідчий, прокурор, суддя, а спеціаліст у галузі права.

Надійшла до редколегії 25.07.03

В. Гончаренко, академік АПрН
України

Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України

Матеріальне право втрачає практичний сенс без науково обґрунтованої, виваженої, однозначної і зрозумілої процедури його застосування, процедури, яка виступає як регламентований засіб і єдино можлива легітимна функція захисту цього права. Тому, за визначенням, регулювання кримінально-правових відносин у нашому суспільстві може здійснюватись лише через кримінальний процес. Звідси випливає надзвичайна важливість удосконалення кримінально-процесуального законодавства з урахуванням традицій вітчизняної правової думки, світової практики, сучасного стану і чинників нашого суспільства та тенденцій його розвитку. Найбільш прийнятним і на-